

Son olarak, *Tarih Tasarımı*, felsefecilerin dikkatini tarihin varlığından doğan epistemolojik sorunlara yöneltir ve felsefi sorunların tarihsel bir yaklaşımla nasıl aydınlatılabileceğini, nasıl çözülebileceğini ifşa eder. Collingwood'un, *Tarih Tasarımı* adlı eserindeki görüşlerinin çoğu Croce'inkilere benzemesine rağmen bu fikirler geniş ölçüde kendi tarihsel çalışmasının bir ürünüdür denebilir. Collingwood'a göre, tarihsel bir olayı ya da olguyu anlamak, ancak çağının koşulları göz önünde bulundurulursa olanaklı olur. Herhangi bir eylem, çağının koşullarında başka türlü gerçekleştirilmesi olanaklı olmayan bir eylemdir. Bu eylemin başka türlü gerçekleştirilememesinin nedeni, temelinde felsefi bir kabulün bulunmasıdır. Collingwood'un eseri, tarih felsefesi ve tasarımının oluşumunu merak edenler için önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Ercan ÇAĞLAYAN

William Henry Walsh, **Tarih Felsefesine Giriş**,
çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Hece Yayınları, Ankara 2006, 207 s.

W.H.Walsh, *Tarih Felsefesine Giriş* adlı kitabında, birbirinin rakibi genel bilgi teorilerinin unsurlarını bir araya getiren bir sentezden müteşekkil analitik bir tarihsel bilgi teorisi sunmaya çalışmaktadır. Walsh, eleştirel tarih felsefesi ve spekülâtif tarih felsefesi olmak üzere iki ana bölüme ayırdığı kitabında Kant'ı, Herder'i ve Hegel'i detaylı olarak inceler. August Comte'a, Karl Marks'a ve Arnold Toynbee'ye de kısaca vurgu yapmakla beraber, bu üç filozof hakkındaki değerlendirmeleri oldukça doyurucudur. Birinci bölümde kitabın özetini yapan Walsh, bölüm II-V'te tarihsel düşünüş mantığına dair meseleler üzerinde önemle durmaya çalışmış ve bölüm

V-VIII'de bir tarih metafiziği ya da kendi deyimiyle "*tarihin metafizik yorumu*"nu yapmaya yönelik teşebbüslerin eleştirel bir değerlendirmesini yapmıştır.

Kitabın ihtiva ettiği konular birinci bölümde giriş niteliğinde özetlenmiştir. Yazar kitabın birinci bölümünde tarih felsefesinin gelişimi üzerinde durmuş; tarih felsefesini kurma şerefine tartışmalı bir konu olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, bu şerefin İtalyan tarih filozofu Vico (1668-1744)'ya ait olduğunu ifade etmiştir. Daha ileri gidildiğinde ise, bunun Aziz Agustin'e hatta Ahdi Atik'in bazı bölümlerine kadar dayandırılabilceğini ileri sürmüştür. Walsh, tüm bunlara rağmen, tarih felsefesinin ayrı bir konu olarak ilk defa Herder'in "*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit/ Ideas for a Philosophical History of Mankind*" adlı eserinin ilk kısmının 1784'te yayınıyla başlayan ve ardından Hegel'in, ölümünden sonra 1837'de yayımlanan "*Lectures on the Philosophy of History/ Tarih Felsefesi Üzerine Konferanslar*" adlı eserinin çıkışından hemen sonra kapanan bir dönemde kabul gördüğünü iddia etmekte haklı olduğunu belirtmiştir. Yazar, 19.yüzyılda anlaşıldığı şekliyle tarih felsefesi çalışmasının, daha çok bir metafizik spekülasyon konusu olduğunu; amacının bir bütün olarak tarihin seyrine dair bir idrak kazanmak olduğunu; tarihin arz ettiği bir çok bariz düzensizlik ve insicamsızlıklara rağmen genel bir plan ihtiva eden bir bütünlük teşkili olarak telakki edilebileceğini göstermek olduğunu vurgulamıştır.

Kitabın birinci bölümünde tarih felsefesi ile ilgili birtakım mülahazalardan sonra yazar, eleştirel tarih felsefesi üzerinde durmuştur. Bu bölümde yazar, eleştirel tarih felsefesinin problemlerinin dört ana gruba ayrıldığını; bunlardan ilkinin "*Tarih ve Diğer Bilgi Formları*" alt başlığıyla ele alınarak birinci grup problemlerin tarihsel düşünüşün gerçek mahiyetine ilişkin meselelerden oluştuğunu söyler. Yazara göre tarih, geçmiş olayların yalın kaydından ibaret olmayıp, bunun ötesinde "*anlamli/significant*" kayıttan-olayların birbiriyle bağlantılarının kurulduğu bir açıklamadan-ibarettir. Tarihi sadece geçmişte ne vuku bulduğu üzerinde dur-

mamalı, aynı zamanda onun neden vuku bulduğunu gösterme peşinde olmalıdır. Eleştirel tarih felsefesinin ikinci problemini “Tarihte Doğruluk ve Vakıa” olarak nitelendiren yazar, tarihsel vakıanın ne olduğunu ve yine tarihçilerin önermelerinin neye binaen doğru veya yanlış addedilebileceği üzerinde durmuştur. Yazara göre tarihsel vakıalar her zaman kanıtlanmak zorundadır. Bununla birlikte tarihçinin görevinin sadece tüm önermelerini mevcut kanıta dayandırmaktan ibaret olmadığını, bunun ötesinde hangi kanıtın mevcut olduğuna karar vermek olduğunu belirtmiştir. Kısacası yazar, tarihsel kanıtın, tarihsel hükümlerin doğruluğunu test etmek için başvurulabilecek nihai bir veri olmadığının önemine değinmiştir. Eleştirel tarih felsefesinin üçüncü problemini, “Tarihsel Objektiflik” olarak nitelendiren yazar, objektiflik kavramının, eleştirel tetkike bilhassa muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Kitapta, şimdide dek ideal olmaktan uzak tarafsız tarihin, tam anlamıyla bir imkânsızlık olduğu; bununla birlikte tarihin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi halinde, tarihte doğal bilimlerdeki objektifliğe teka-bül eden bazı özelliklerin bulunması gerekliliği dile getirilmiştir. Yazara göre, tarih araştırmalarında objektif olmanın önünde; şahsi eğilim, grup önyargısı, tarihsel yoruma ait çatışan teoriler ve arka planda yatan felsefi çatışmalar yer almaktadır. Eleştirel tarih felsefesinin dördüncü problemi, “Tarihte Açıklama” problemidir. Buradaki asıl mesele tarihçinin üzerinde çalıştığı olayları açıklama usulü ile alakalı özgünlüğün olup olmadığıdır. Yani tarihteki olayların ne olduğu kadar, niçin olduğu da mühimdir.

Eleştirel tarih felsefesi ve problemlerini irdeleyen yazar, sonraki bölümlerde spekülatif/nazari tarih felsefesi üzerinde durmaya çalışmış; bu meyanda Kant, Herder ve Hegel üzerinde ayrıntılı bir bilgi sunmuştur. Pozitivist harekete de değinen yazar, 19. yüzyıl tarih yazıcılığı üzerinde ciddi bir etkisi olacak olan Fransız yazar Aguste Comte’ü irdelemiştir. Comte’ün tarihin gerçeklerini anlamlandırmak için “Üç Hal Yasası”nı -Teolojik Dönem, Metafizik Dönem ve Pozitivist Dönem- ileri sürdüğünü ve Hegel’de olduğu gibi, Comte’ün da tarihin seyrinin tarih-dışı/nonhistorical amiller tarafından belirlendiğine inandığını ifade etmiştir. Pozitivist ku-

ram tarihin oluşumunda hiçbir ilahi nedene yer vermez, sadece toplumu esas alır. Pozitivistlerin, tarihi anlamayı, genel olarak insan tabiatını anlama ile irtibatlandırmaya çalıştıklarını ve bu konuda yanılmadıklarını ifade eden yazar, pozitivist hareketin, yüzyıl boyunca tarihsel çalışmaların gelişmesi üzerinde esaslı bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır. Tüm bunlara rağmen pozitivistlerin beşeri tabiatı tetkik konusunu basite almaları ve tarihçileri sosyal bilimcilere dönüştürme çabalarının yanlış olduğunun altını önemle çizmiştir. Marks ve tarihsel materyalizme de değinen yazar, Marks'ın tarih teorisinin Hegelci etkiler taşıdığını ve bunun göz ardı edilmesi halinde Marks'ın bakış açısının anlaşılamayacağını ileri sürer. Yazara göre Marks, diyalektik konusunda olduğu gibi, herhangi bir zamanda yaşayan bir toplumun hayatının farklı yönlerinin organik olarak birbiriyle ilişkili olduğu görüşünde de Hegel'e dayanmaktaydı. Hatta yazar, daha ileri giderek Marks'ın tarih felsefesini, Hegel'in felsefesinin tadil edilmiş bir versiyonu olarak sunmakta bir beis görmemektedir. Marks'a göre tarih sahnesinin baş aktörleri milletler veya halklar değil, ekonomik sınıflar olup; tarihte herhangi bir değişim sürecini anlamak için meydana gelen değişimin arkasındaki iktisadi arka plana bakmak yeterli olacaktır. Son olarak İngiliz tarihçi Toynbee'ye yer veren yazar, Toynbee'nin kafasında uygarlıkların doğuş, gelişme ve düşüşünün mukayeseli tetkiki dışında başka bir şey olmadığını dile getirmiştir. Bu özelliğiyle Toynbee'de, İbn-i Haldun ve Vico tesirinin çok belirgin olduğu aşikardır. Walsh, Toynbee'nin olaylara bir tarihçi gözünden ziyade bir sosyolog gibi baktığını ve bu nedenle meslekten tarihçilerin onu eleştirmelerinde haklı olduklarını vurgular.

Son tahlilde, tarih felsefesi hakkında önemli bilgiler içeren kitapta, birinci bölümde tarihsel düşünüşün tabiatı, bu düşünüşün diğer düşünüş türlerinden farklı kılan vasıfları üzerinde durulmuş olup, tarihsel düşünüşün ön kabulleri ve sonuçlarının epistemolojik niteliği incelenmiştir. Kitabın ikinci kısmında daha ziyade tarih felsefesine ilişkin geleneksel problemler üzerinde durulmuştur. Eleştirel ve spekülâtif tarih felsefesi hakkında ayrıntılı ve karşılaştırmalı bilgilerin yer aldığı kitapta; Kant, Hegel, Herder, Comte,

Marks ve Toynbee ile ilgili özet bilgiler mevcuttur. İkinci kısma konulan ekte, Walsh tarafından tarihsel materyalizmin kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Tarih Felsefesine Giriş, Walsh tarafından felsefeciler hedef alınarak yazılmasına rağmen, tarihçiler ve tarih öğrencileri tarafından mutlaka yararlanılması ve değerlendirilmesi gereken bir kaynaktır. Basit ve sade anlatımı, tarih felsefesi gibi okunması sıkıntılı bir disiplini kolaylaştırırken, önyargılardan uzak tespitleri ufkumuzu genişletmekte ve tarih felsefesi alanındaki yaklaşımlara nüfuz etmemizi mümkün kılmaktadır. Tarih felsefesi hakkında önemli bilgiler içeren kitap, konuya ilgi duyanların vazgeçilmez başvuru kitaplarından biri olmayı hak eder niteliktedir.

Ercan ÇAĞLAYAN

Hans Meyerhoff, **Zamanımızda Tarih Felsefesi**,
çev. Abdullah Şevki, Hece Yayınları, Ankara 2006, 408 s.

“Zamanımızda Tarih Felsefesi” adlı çalışma, Hece Yayınları tarafından Abdullah Şevki’nin çevirisiyle Türkçeye kazandırıldı. Alman asıllı Amerikalı felsefe profesörü Hans Meyerhoff tarafından derlenen kitapta, yazarın tarih ve felsefe konularına ilişkin girişinden sonra; *Tarihsiciliğin Kalıtı*, *Clio- Bilim mi Yoksa Esin Perisi mi?*, *Tarih ve Ahlaklılık ve son olarak Tarihin Anlamı* adlı dört bölüm; tarih felsefesine dair 19. ve 20. yüzyılda kaleme alınmış deneme ve yorumlar bulunmaktadır. Kitabın sonunda tarih felsefesiyle ilgili ek kaynakçaya yer verilmesinin yanı sıra, mütercim tarafından kaleme alınan ‘Tarih Felsefesi İçin Bir Deneme’ adlı yazı da bulunmaktadır.